

سرشناسه	کشمیری، عبدالرسول، ۱۳۶۱
عنوان و نام پدیدآور	آموزش پیشرفته دانش صرف
مشخصات نشر	قم: نصاب، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	ج ۳
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۵۳۲-۱۷۹-۴۰۰ (ج ۱)، ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۲-۱۷۸-۷ (دوره ۵)، ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۲-۱۸۰-۰ (ج ۲)
وضعیت فهرست نویسی	فیبای مختصر
یادداشت	فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی http://opac.nlia.ir قابل دسترسی است
شماره کتابشناسی ملی	۳۸۱۰۴۵۶

انتشارات نصاب

ویراستار علمی: دکتر امیر سلمانی رحیمی

خط روی جلد: استاد محسن عبادی

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۴

چاپ: احسان

شمارگان: ۱۰۰۰ دوره

شابک جلد اول: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۲-۱۷۸-۷

شابک جلد دوم: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۲-۱۷۹-۴

شابک دوره ۵: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۲-۱۸۰-۰

طراحی: کانون آگهی و تبلیغات حس برتر

۰۵۱-۳۸۴۳۰۶۸۸

دوره: ۶۵۰۰۰ تومان

جلد اول: ۳۰۰۰۰ تومان

جلد دوم: ۳۵۰۰۰ تومان

صرف کار بر روی

آموزش پیشرفته دانش صرف (ویراست جدید)

جلد اول (فعل، اصیلاحات لفظی)

تألیف: شیخ عبدالرسول کشمیری

با استفاده از دروس استاد حاج شیخ محمد حسن وکیلی

هرگونه تکثیر از تمام یا قسمتی از این اثر بصورت حروفچینی یا عکسبرداری، چاپ مجدد، چاپ افست، پلی کپی و انواع دیگر چاپ بدون اجازه کتبی ناشر شرعاً جایز نمی باشد و پیگرد قانونی به همراه خواهد داشت.

کلیه حقوق اثر متعلق به ناشر می باشد.

دفتر: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، واحد ۴۱۱، تلفن: ۳۷۸۴۱۸۱۸-۳۱۶۵۶-(۰۲۵)

فروشگاه شماره ۱: قم، خیابان آیت الله مرعشی نجفی (ارم)، پاساژ قدس، واحد ۴۸

تلفن: ۳۷۸۳۴۹۴۹-۳۷۸۳۰۶۶۰-۳۷۷۳۲۴۳۰-(۰۲۵) ■ فکس: ۳۷۷۴۶۲۹۱-(۰۲۵)

فروشگاه شماره ۲: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، واحد ۱۰

تلفن: ۳۷۸۴۲۳۶۳-۵-(۰۲۵) ■ فکس: ۳۷۸۴۲۳۶۲-(۰۲۵)

سامانه پیام کوتاه: ۰۲۱۶۶۰۰۴۳۰۰۰

پایگاه الکترونیک: www.nasayehpub.com

پست الکترونیک: info@nasayehpub.com

صرفکارِ ربی

آموزش پیشرفته دانش صرف

دکالت یا مفردات قرآن کریم و احادیث شریف

شیخ عبدالرسول کشمیری

جلد اول

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

سخنی ایستا

بسیارند که رسالت زبان را انتقال پیام می‌دانند و آن را به مثابه ظرفی می‌دانند که همه ارزش آن به محتوای آن است. از این نگاه، که برخی آن را به هر متنی از جمله قرآن کریم تسری داده‌اند، الفاظ این کتاب شریف، به پوست گردو مانند شده^۱ که شایسته بهره‌مندی انسان از آن نیست! ولی حقیقت و واقعیت زبان و بررسی کارکردهای آن به خوبی نشان می‌دهد که زبان بخشی از هویت هر شخص، بلکه نمادی از فرهنگ و تمدن گویشگران است. چنان که تقسیم سخن به ایستا و نایستا از همین منظر بوده است.^۲

سخن نو قرآن کریم آن است که: زبان عربی ابزار تعالی اندیشه و موجب رشد قوای فکری است.^۳ نیز همین کتاب ارجمند، زبان (بیان) را آموخته خداوند متعال به انسان می‌داند.^۴ در دانش منطق هم، نطق، فصل (ممیز) انسان در میان جنس حیوان است.^۵

زبان، ارزشی متعالی و الهی است و زبان عربی در آن میان، به جهات گوناگون از جمله، انتخاب آن به عنوان الفاظی حامل وحی الهی، سرآمد دیگر زبان‌هاست و دریغ که برخی، حتی در میان آنان که بر خوان کرامت قرآن نشسته‌اند، برای یادگیری زبان عربی مرز «رفع نیاز» و «ضرورت» را معتبر می‌دانند و قیل و قال‌های نحویان سلف را لا طائل می‌شمرند و شگفت‌تر که همان برداشت یا تبادر نخستین از آیه یا عبارتی عربی را حقیقت محتوا (مضمون) می‌پندارند و دو صد حیف که شماری از بهره‌وران از کوشش علمی نحویان، بر این باورند که دانش زبانی عربی از «مقدمات»ی است که تدریس آن سبب کسر شأن علمی می‌شود و احراز افتخار و موجب بلند آوازی، تنها و تنها نشستن بر کرسی تدریس اصول فقه و فقه است. و اکنون دلشادم که از بازنگری و ویرایش اثری فارغ شده‌ام که نویسنده بر تلاش آن علاقه‌مندانه و با نگاهی فراگیر و چشمی باز به تقریباً همه دانش‌های زبان و ادبیات عربی، کتابی در خور را پیشکش اهل فضل کرده است. این کتاب که رویکرد آن جذاب‌تر و کاربردی کردن زبان عربی است، می‌کوشد در آموزش عربی در حوزه‌های علمیه (مدارس دینی) طرحی نو دراندازد و امید می‌رود با بهبود روش‌ها و اصلاح نظام آموزشی در فضای آموزشی کشور، اعم از مدارس دینی و غیر آن، در سطوح مختلف از ابتدایی تا تحصیلات تکمیلی، ارزش آن بیشتر دانسته شود. حجت الاسلام مهندس عبدالرسول کشمیری به خوبی توانسته اندیشه‌ای نظام یافته، حاصل از تحصیل در رشته‌ای مهندسی را به خدمت آموزش عربی گیرد و الگویی برای علاقه‌مندان به تولید کتاب‌های میان رشته‌ای باشد.

انتقال این دانش و تجربه به کلاس‌های درس، به صورت آزمایشی، تا حد زیادی توانسته است از کاستی‌های آن بکاهد. این کمترین نیز که در نگاه اول آن را ملغمه‌ای از دانش و روش ارزیابی کردم با گذشت زمان و انس با اثر، به آن علاقه‌مند شدم و بهره‌مند از اندک آموخته‌هایم در عرصه فراخ دامن زبان و ادبیات عربی و نیز تجربه‌ای برآمده از افزون بر ۳۰ سال آموزش در سطوح مختلف از مقطع راهنمایی تا دوره دکتری کوشیدم آن را برای مخاطبان زیباتر و پرمحتواتر کنم البته این سخن به آن معنا نیست که همه پیشنهادها و ویرایشی و تکمیلی‌ام به موضع قبول و عمل نشسته است، که بی تردید هر صاحب اثری را رأیی است و ویراستار را نرسد تا انتظار داشته باشد همه دیدگاه‌هایش پذیرفته آید.

﴿إِنْ أَرِيدُ إِلَّا الإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

امیر سلمانی رحیمی - اردیبهشت ۱۳۹۲

۱- اشاره به بیت معروف: ما ز قرآن مغز را برداشتیم پوست را بهر خران بگذاشتیم.

۲- اشاره به مقاله‌ای در کتاب ارزشمند درباره ترجمه.

۳- اشاره به آیه ۲ سوره یوسف.

۴ اشاره به آیات آغازین سوره الرحمن.

۵- اشاره به تعبیری که از «ناطق» در تعریف انسان شده است.

فهرست

۴ سخنی ایستا

نقد دیدگاه محتوا گرایی بدون ارزش گذاری برای لفظ * زبان بخشی از هویت هر شخص، بلکه نمادی از فرهنگ و تمدن گویشگران است *
از دیدگاه قرآن کریم زبان عربی ابزار تعالی اندیشه و موجب رشد قوای فکری است * صرف کاربردی حاصل به کارگیری اندیشه‌ای نظام یافته،
حاصل از تحصیل در رشته‌های مهندسی و طرحی نو در آموزش ادبیات عربی است * صرف کاربردی الگویی مناسب برای اصلاح روش‌های
آموزشی از ابتدایی تا تحصیلات تکمیلی است.

۵ مقدمه

تفاوت هدف نحوین با حوزه‌های علمیه، و تألیف متون آموزشی حوزه بر اساس هدف نحوین، مهم‌ترین عامل ناکارآمدی این متون برای
حوزه‌های علمیه است * نقاط قوت و ضعف کتب درسی قدیمی همچون شرح نظام و شرح تصریف * اگر به دیده انصاف بنگریم، تألیف کتاب
صرف ساده در دوره خود یک شاهکار ماندگار است * کاستی‌هایی که به نظر می‌رسد با برطرف نمودن آنها می‌توان بر ارزش صرف ساده افزود
* معرفی کتاب صرف کاربردی و بررسی جغرافیایی آن * مراحل تدوین صرف کاربردی * ویژگی‌های این کتاب * تحلیل، مباحث زبان‌شناسی،
تطبیق فارسی عربی، عدم اعتقاد به مترادف در کلمات قرآنی و دلالت‌یابی مفردات قرآن کریم به کمک اصول علمی و زبان‌شناسی از مهم‌ترین
ویژگی‌های این کتاب است * تحقق کلام مقام عظمای ولایت و تولید اثر «نازک‌تر از کاغذ و محکم‌تر از آهن» آرزوی مؤلف * پیشنهادها برای
ارتقای نظام آموزشی ادبیات حوزه * سیاست‌گذاری

۲۳ شهر اول مبادی علم صرف

۲۴ بخش اول: مبادی تصویری علم صرف

۲۶ حقیقت اول: علوم ادبی؛ چرا؟ چقدر؟ چگونه؟

پیش مطالعه	توضیح ماهیت ترکیبی زبان فارسی و ماهیت اشتقاقی زبان عربی
درس	برای شناخت کیفیت و کمیت ادبیات مورد نیاز در حوزه‌های علوم دینی، باید گستره کاربردش معلوم گردد تا بر اساس آن برای آموزش برنامه‌ریزی شود * نیاز به علم صرف در فرایند اجتهاد و گستره کاربرد آن در نقشه علوم دینی * شبکه نیازها در سیستم دلالت‌یابی * ارتباط علم صرف و ترجمه
مباحثه	طرح اول: مقایسه تعریف علم صرف در کتب مختلف و نقد و نظر * طرح دوم: کثرت استعمال و ارتباط آن با ساخت کلمات * طرح سوم: ملاک تقسیم بندی در علم صرف * طرح چهارم: تغییرات در تعریف اسم و فعل * طرح پنجم: نقدی بر تعریف جدید اسم و فعل

۳۶ حقیقت دوم: مبادی تصویری علم صرف (۱)

پیش مطالعه	چیستی دستور زبان فارسی * حروف هجا در زبان عربی و فارسی * بررسی تاریخ اصطلاح «صرف» و جدایی آن از عنوان «نحو»
درس	آشنایی با دو اصطلاح مبادی تصویری و مبادی تصدیقی * تعریف علم صرف، موضوع و فایده آن * واضع علم صرف و نخستین مؤلف * تعریف کلمه * تاریخچه علم صرف و آشنایی با مبناها و راهبردهای مختلف آن * معرفی مکتب‌های ادبی بصره، کوفه و معاصر * ساختار علم صرف
مباحثه	---

حقیقت‌سوم: مبادی تصویری علم صرف (۲)

پیش‌مطالعه	تغییرات لفظی در زبان‌های گوناگون و گستره آن • زبان عربی به علت ضابطه‌مند بودنش، تغییراتش نیز ضابطه‌مند است
درس	بخش اول: تقسیم‌بندی‌های مختلف کلمه و تنظیم شناسنامه آن تقسیم‌بندی کلمه از لحاظ معنی و مفهوم (اسم، فعل، حرف)؛ تقسیم‌بندی کلمه از لحاظ کمیت حروف اصلی و زائد (ثلاثی، رباعی، خماسی، مجرد، مزید)؛ تقسیم‌بندی کلمه از لحاظ کیفیت حروف (صحیح، معتل، مهموز، مضاعف، ملحق، مبدل) • حروف مد و لین • بخش دوم: اصلاحات آوایی مربوط به انواع کلمه اعلال، ابدال، الحاق، ادغام، تخفیف
مباحثه	طرح اول: کثرت استعمال و ارتباط آن با ساخت کلمات • طرح دوم: ملاک تقسیم‌بندی در علم صرف • طرح سوم (برای استاد): تغییرات در تعریف اسم و فعل • طرح چهارم: تعریفی متفاوت از معتل، اعلال، مضاعف و مهموز • طرح پنجم: نقدی قویم بر طرح اول، حکایت بو علی سینا و اعتذار ما

حقیقت‌چهارم: وزن

پیش‌مطالعه	حروف زائد و ترکیبات گوناگون کلمه در زبان فارسی • جامد و مشتق در اصطلاح دستور فارسی • حروف زائد در زبان فارسی همچون عربی حروف مخصوصی است • معرفی مشتقات چهارده‌گانه در زبان فارسی
درس	انواع وزن در علوم ادبی • تعریف وزن تصریفی و انواع آن • قواعد وزن اولیه • قواعد وزن ثانویه • فایده وزن
مباحثه	طرح اول: علت انتخاب سه حرف «فعل» برای وزن • طرح دوم: قلب مکانی در زبان فارسی • طرح سوم: یک سؤال و جواب اجتهادی - زبان‌شناسی درباره «گوسفند» • طرح چهارم: نارسایی و ضعف در قاعده دو وزن اولیه • طرح پنجم: تشخیص وزن در مواضع بحرانی و بیجده

آشنایی با بزرگان (قسمت اول): خلیل بن احمد فراهیدی (۱)

بخش دوم: مبادی تصدیقی علم صرف ۸۰

با بررسی کتب صرفی (به ویژه شرح الرضی علی الشافیه، الخصائص، شرح النظام، مراح الارواح، تبیین المرام، مفتاح التجاح و شرح التصریف)، اصولی که صرفیان و لغویان به آن‌ها احتجاج نموده و به عنوان قوانینی قابل اعتماد در لایه‌لای استدلالات خود از آن‌ها استفاده کرده‌اند، با دقت استخراج شد. به کمک این اصول پشت صحنه و ریشه بسیاری از اتفاقات صرفی رخ داده در زبان همچون اعلال، ادغام، قلب، حذف، اضافه و... قابل ردیابی است. • این اصول را در چند دسته کلی دسته‌بندی نموده‌ایم: الف) اصول عمومی • ب) اصول حاکم بر نحوه تغییر کلمات • ج) تعیین ثقیل و خفیف • د) اصول حاکم بر نحوه استعمال • ه) اصول معنی‌شناسی • و) اصول طریق اثبات لغت

شهرک‌سوم: آشنایی با اوزان کلمه و دلالت‌یابی آنها

بخش اول: آشنایی با وزن‌های فعل و دلالت‌یابی آنها ۹۶

حقیقت‌اول: شناخت فعل و تقسیمات مختلف آن

پیش‌مطالعه	نظری کوتاه به دستور زبان فارسی و اهمیت معادل‌یابی آن در دستور عربی • تعریف فعل و وجه گوناگون آن در زبان فارسی (وجه اخباری وجه التزامی وجه شرطی وجه امری وجه وصفی وجه مصدری) • تصریف و اشتقاق • مطابقت فعل با فاعل در فارسی • فعل قیاسی و سماعی • علامت فعل‌های ماضی در فارسی • افعالی که دو شکل ماضی دارند • فعل مضارع و وجه آن • فعل امر
------------	---

درس	مفهوم اولیه و اصل فعل (مصدر) * تقسیم فعل بر اساس نوع نسبت * تقسیم فعل بر اساس مسندالیه (معلوم و مجهول) * ۴ تقسیم فعل به لحاظ کمیت و کیفیت مسندالیه (صیغه‌های فعل) * فعل مجرد و فعل مزید فیه * تفاوت معنایی فعل‌های مجرد با فعل‌های مزید
مباحثه	طرح اول: خبر و انشاء * طرح دوم: ترجمه دقیق فعل مضارع * طرح سوم: علت انتخاب حروف و، ی، ا، ن و ت برای ضامتر متصل مرفوعی * طرح چهارم: تحلیل تضاد ظاهری در ساخت ماضی و مضارع * طرح پنجم: تحلیل حرکت همزه امر

۱۱۸ حکایت: بَاءُكَ تَجَرُّ و بَاءُی لَا تَجَرُّ؟

۱۲۰ حرکت دوم: فعل‌های مجهول و معنی شناسی آنها

پیش مطالعه	لازم، متعدی و معلوم، مجهول در فارسی * شیوه متعدی کردن فعل لازم * آیا می‌شود فعل لازم را مجهول کرد؟ * حالت مفعولی در فارسی * مفعول بی واسطه و با واسطه در فارسی * الگوریتم مجهول کردن فعل متعدی در فارسی * الگوریتم مجهول کردن فعل لازم * مفهوم لازم و متعدی در عربی و تفاوت آن با فارسی * ماضی، مضارع و امر مجهول * مجهول کردن فعل لازم * مجهول سماعی * الگوریتم مجهول کردن جملات دارای فعل متعدی بنفسه * مجهول کردن جملات دارای فعل متعدی به حرف جر
درس	
مباحثه	طرح اول: بروز اشتباه در ترجمه فعل مجهول * طرح دوم: ارائه ترجمه‌ای صحیح از افعال متعدی * طرح سوم: وجه تسمیه لازم و متعدی * طرح چهارم: چرا فاعل را حذف می‌کنند؟ * طرح پنجم: چرا گاهی فعل متعدی مانند فعل لازم بدون مفعول می‌آید؟

۱۳۹ خودآزمایی: (لازم و متعدی؛ معلوم و مجهول)

۱۴۴ حرکت سوم: معنی شناسی ابواب ثلاثی مجرد

پیش مطالعه	تحلیلی زبان‌شناسانه کیفیت ساخته شدن شش باب در ثلاثی مجرد
درس	بررسی بار معنایی سه وزن فَعَلَ و فَعِلَ و فَعُلَ * تحلیل معنایی نمونه‌هایی از ابواب ثلاثی مجرد در قرآن کریم ۱- ماده (ج ز ع)، ۲- عدول از اصل برای افاده معنایی خاص: ۳- ضَعَفَ یا ضَعُفَ؟ * تأثیر ویژگی‌های حروف در معنا قسم و قسم
مباحثه	طرح اول: کسره در حرف مضارعه! * طرح دوم: عدول از اصل * طرح سوم: آشنایی با باب مغالبه * طرح چهارم: آشنایی با باب تداخل

۱۵۶ حکایت: ملاقات خلیل و عبد الله بن مُقَفَّع

۱۵۸ حرکت چهارم: معنی شناسی ابواب ثلاثی مزید

پیش مطالعه	معانی متعدد برای یک باب آری یا خیر؟ * تحلیل معنایی مفاهیم ترکیبی و ابواب ثلاثی مزید * نقدی بر کتب متأخرین در باب معانی ابواب مزید
درس	دلالت بایی دقیق معانی ابواب ثلاثی مزید مشهور و غیر مشهور * بررسی تطبیقی چند نمونه از آیاتی که یک ریشه در چند وزن آمده است [الف: ریشه، (ث ق ل)، ب: ریشه (ق ت ل)، ج: ریشه (ن ز ل)]
مباحثه	طرح اول: فرق بین مطاوعه و مجهول کردن * طرح دوم: بردن فعل‌ها به ابواب مزید سماعی است یا قیاسی؟ * طرح سوم: مصدر غیر مشهور چرا؟ * طرح چهارم: چرا قرآن کریم، تنزیل هم نامیده شده است؟ * طرح پنجم: آیا معنی مشارکت در باب مفاعله با باب افتعال تفاوت دارد؟ * طرح ششم: بررسی و اجتهاد ادبی در مورد باب مفاعله و یک نتیجه مهم * طرح هفتم: نقد نظر برخی مفسرین پیرامون چند فعل مزید قرآنی * طرح هشتم: جلوه‌ای از رحمت خدا؛ نقد نظریه برخی مفسرین *

۱۹۵ خود آزمایی: ابواب ثلاثی مزید

۲۰۰ آشنایی با بزرگان (قسمت دوم): خلیل بن احمد فراهیدی (۲)

۲۰۶

حلیقه پنجم: معنی شناسی فعل‌های ثلاثی مضاعف و رباعی

پیش‌مطالعه	مباحثی زبان‌شناختی پیرامون کراهت تکرار دو حرف در کنار هم و تحلیل کیفیت پیدایش فعل‌های رباعی مضاعف و ارتباط آن با ثلاثی مضاعف
درس	معرفی وزن رباعی مجرد و معرفتی اوزان رباعی مزید و ماهیت معنایی ماده‌های رباعی و ماهیت معنایی رباعی مجرد مضاعف و ارتباط آن با ثلاثی مجرد مضاعف الف: زَلَزَل: ب: وَسَّس: ج: ذَمَّذَم ارتباط ثلاثی مضاعف با رباعی مضاعف و نام‌گذاری بر اساس صداها و ماهیت معنایی رباعی مجرد غیر مضاعف و ماهیت معنایی رباعی مجرد مضاعف
مباحثه	طرح اول: اجتهاد لغوی و طرح دوم: چرا در «اقتتل» ادغام نه و طرح سوم: بررسی ضرب المثل معروف «هَر را از بِر تشخیص نمی‌دهد» و طرح چهارم: تفاوت «صَر» با «صَرَصَر»

۲۱۸

حکایت: ارزش عالم عامل

۲۲۰

حلیقه ششم: حالات فعل ماضی

پیش‌مطالعه	انواع فعل ماضی در زبان فارسی
درس	ویژگی‌های فعل ماضی ساده و ادواتی که معنی فعل ماضی را در جمله تغییر می‌دهند ادات شرط، استفهام، تمنی و طلب و دعا، نفی، تأکید و تحقق، تبعید و تبعّد تحلیل معنایی «لَمَّا» و تحلیل معنایی «قَدْ» و تحلیل معنایی «كَانَ»
مباحثه	طرح اول: فرق نفی ماضی به «ما» و «لا» و استقراء در استعمالات فصحا، روش صحیح برای کشف معانی و اختلافات معناشناسی و حسن ختام: نفی نفی

۲۲۸

حلیقه هفتم: حالات فعل مضارع

پیش‌مطالعه	حالات فعل مضارع در زبان فارسی
درس	خواص فعل مضارع و ناقض آن‌ها و ادواتی که معنی فعل مضارع در جمله را تغییر می‌دهند ادات تعیین، نفی، جزم، نصب، استفهام، تأکید و ادات دأب و عادت بررسی و تحلیل معنایی فعل استثنایی «كَانَ» و مضارع منصوب و مضارع مؤکد و قواعد الحاق نون تأکید به فعل
مباحثه	طرح اول: در مورد مضارع منفی به «لن» و «لا» و طرح دوم: تأکید آشنای غریب و طرح چهارم: تحلیل مفهومی آن ناصبه و دیگر ادوات مصدری و طرح پنجم: پیرامون بار معنایی «کی» و طرح ششم: جمله‌های شرطی انشایی هستند یا خبری؟

۲۴۰

خود آزمایی: حالات فعل ماضی و مضارع

۲۴۸

حلیقه هشتم: فعل‌های صناعی و غیر متصرف

پیش‌مطالعه	
درس	فعل صناعی یا منحوت و شروط منحوت و فعل غیر متصرف و اسم فعل و اهمیت معادل یابی اسم فعل‌ها از زبان فارسی و افعال ناقصه
مباحثه	طرح اول: سلسبیل منحوت است یا بسیط؟ و طرح دوم: نحت سماعی است یا قیاسی؟ و طرح سوم: انواع نحت و

۲۶۰

آشنایی با بزرگان (قسمت سوم): سیبویه

بخش دوم: آشنایی با وزن‌های اسم و دلالت‌یابی آنها ۲۶۴

از آنجا که این کتاب به هدف آموزش زبان عربی است و کارآمدترین آموزش آن است که در عمل صورت گیرد، بخش اسم را به زبان عربی تدوین نمودیم و بر خلاف نظم منطقی به بعد از شهر سوم موکول کردیم تا تمرینی کاربردی و عملی بر کل قواعد صرفی، که در شهر سوم ارائه شده است، باشد. بنابراین شهر چهارم همان بخش دوم این شهر است و به دلالت‌یابی اوزان اسم می‌پردازد.

■ شهر سوم: تغییرشناسی و اصلاحات لفظی ۲۶۷

○ حقیقه اول: مضاعف و احکام ادغام ۲۷۰

پیش‌مطالعه	---
درس	قواعد ادغام، بررسی مواضع وجوب، جواز و امتناع ادغام • قلب و حذف در موارد ممتنع کثیر الاستعمال
مباحثه	طرح اول: اجتهاد لغوی درباره ادغام نون در حروف یرملون در درون یک کلمه • طرح دوم: حذف در کلمات مضاعف و بررسی کلام محقق تفتازانی • طرح سوم: تحلیل معنایی کاربرد یک کلمه مضاعف به دو گونه در قرآن کریم •

○ خودآزمایی: فعل‌های مضاعف ۲۷۹

○ حقیقه دوم: مُبدل و احکام ابدال ۲۸۲

پیش‌مطالعه	ابدال و گستره آن در فارسی • مواضع مطرد ابدال در فارسی
درس	تحلیل علل پیدایش ابدال • مواضع مطرد و ضابطه‌مند ابدال • نمونه‌هایی از مواضع غیر مطرد ابدال (۱) عین و یاء (۲) واو و تاء
مباحثه	طرح اول: تحلیل استدلال نحویان به عدم التباس و برخورد دوگانه ایشان با «اقتتل» و «اختصم»

○ برای مطالعه: آشنایی با علم لغت (قسمت اول) ۲۹۰

علم لغت و فایده آن • گفتاری پیرامون لغت عربی • خطبه‌های طولانی • سبب پیدایش و تدوین کتاب‌های لغت عربی • توجه به اشعار فصیحان عرب • کتاب‌های لغت و رجال آن •

○ حقیقه سوم: مهموز و احکام تخفیف ۲۹۶

پیش‌مطالعه	چرا همزه برای عرب‌زبانان فصیح انقل الحروف است. • چرا میزان تخفیف همزه در کلمات با معانی مختلف و ظاهرهای مشابه، متفاوت است.
درس	حالات همزه و انواع تخفیف • قواعد وجوبی و جوازی تخفیف • شرط تخفیف • چند استثناء (ماده‌های أخذ، أكل، أمر، سؤال، رأي، جمع بر وزن فاعل، همزه در آخر کلمه و همزه وصل بعد از همزه استفهام) • کارگاه تجزیه
مباحثه	طرح اول: تجزیه و تحلیل برخی مهموزات • طرح دوم: تحلیل مفهومی تخفیف بین و آشنایی با low pass filter

حقیقه چهارم: معتل و احکام اعلال

پیش مطالعه	مباحثی زبان‌شناختی پیرامون چگونگی به وجود آمدن قواعد اعلال * چرا قواعد اعلال منحصر به سه حرف «و ای» است؟ و چرا حروفی مثل خ یا ص و... اعلال نمی‌شوند * نمونه‌هایی از قواعد اعلال در فارسی * نتیجه‌گیری اخلاقی از قواعد اعلال!
درس	تبیین آوایی قواعد اعلال * قواعد عمومی اعلال * بیان مواردی که حرف عله در آن‌ها در حکم حرف صحیح است و اعلال نمی‌شود (تبصره‌ای بر قواعد اعلال) * تفاوت اعلال و ابدال * بررسی حکم ماده‌های لفیف مقرون مضاعف * قواعد خصوصی افعال معتل [قاعدۀ خصوصی مثال: قواعد خصوصی اجوف؛ قواعد خصوصی ناقص؛ قواعد خصوصی لفیف] * اصلاحات لفظی در مضارع مؤکد * باب‌شناسی در افعال معتل ثلاثی مجرد
مباحثه	طرح اول: تحلیل و تجزیه فعل استکان * طرح دوم: تبصره‌ای بر حرکات عارضی * طرح سوم: تحلیل قواعد اعلال به کمک اصول طرح چهارم: اعلال یا ادغام؟ * طرح پنجم: راز قاعده خصوصی مثال * طرح ششم: تحلیل قاعده خصوصی لفیف * طرح هفتم: چند سؤال و جواب اجتهادی درباره ساکن الاصل بودن تاء در صیغۀ پنجم ماضی * طرح هشتم: «عَنَوُ» یا «عَنَتُ» * طرح نهم: «تَرْتِین» یا «تَرْتِین»؟ * طرح دهم: احکام مهموز الفاء مضاعف * طرح یازدهم: اجوف واوی یا اجوف یائی؟ اشتباه برخی مترجمان * طرح دوازدهم: کارگاه تجزیه: تَوْبَة یا تَوْبَة؟ * طرح سیزدهم: تحلیل موارد مخالف با قیاس اعلالی

خودآزمایی: قواعد اعلال

برای مطالعه: آشنایی با علم لغت (قسمت دوم)^۱

چیستی و چرایی لغت * زبان در بستر زمان * تقسیم‌بندی کتاب‌های لغت از نظر محدوده لغات * تقسیم‌بندی کتاب‌های لغت از نظر معنی و استعمال * تقسیم‌بندی کتاب‌های لغت از نظر لفظ و معنی * تقسیم‌بندی کتاب‌های لغت از نظر حقیقت و مجاز * تقسیم‌بندی کتاب‌های لغت از نظر اشتراک لفظی * تقسیم‌بندی کتاب‌های لغت از نظر اصل واحد * تقسیم‌بندی کتاب‌های لغت از نظر اشتقاق صغیر و کبیر * تقسیم‌بندی کتاب‌های لغت از نظر ترتیب * بررسی کتاب‌های لغت [العین: جمهرة اللغة؛ تهذیب اللغة؛ معجم مقاییس اللغة؛ تاج اللغة و صحاح العربیة (صحاح اللغة): لسان العرب؛ القاموس المحيط؛ تاج العروس فی جواهر القاموس؛ اساس البلاغة؛ المفردات فی غریب القرآن؛ المعجم الوسیط؛ مجمع البحرین؛ المنجد؛ التحقيق فی کلمات القرآن الکریم]

حقیقه پنجم: ملحق و احکام الحاق

پیش مطالعه	
درس	تحلیل ماهوی پدیده الحاق و غرض از آن و فهم عمیق گفتار سیبویه * نقدی بر تبیین ضعیف کتب معاصر از پدیده الحاق * دلالت‌یابی ابواب غیر مشهور ثلاثی مزید *
مباحثه	

حقیقه ششم: افعال ثلاثی مزید و احکام لفظی آنها

پیش مطالعه	
درس	کیفیت اشتقاق گونه‌های مختلف فعل ثلاثی مزید * تبیین و تحلیل قواعد اصلاحات لفظی ابواب مزید فیه همچون افعال، تَعْمِل، مُفَاعَلَة و... و بررسی احکام لفظی آنها * صرف گونه‌های مختلف فعل از مثال و اجوف و ناقص و لفیف و مضاعف در ابواب مختلف * ابواب مشهور و غیر مشهور و ملاک مشهوریت

طرح اول: نقدی بر قواعد وزن صرف ساده * طرح دوم: کیفیت برخورد با دو حرف متجانس و به هم چسبیده * طرح سوم: مطالبی در مورد باب تفعّل و شبیه آن که در برخی صیغه‌های مضارع دو تاء کنار هم قرار می‌گیرد * طرح چهارم: چند سؤال و جواب در مورد ابدال در برخی ابواب مزید * طرح پنجم: بررسی حروف اصلی و معنی کلمه «صَلَّ» * طرح ششم: ماضی یا مضارع؟ * طرح هفتم: علم صرف و استنباط احکام فرعی	مباحثه
--	--------

۳۸۲

حقیقت‌هفتم: تجزیه و تشریح کامل فعل

پیش مطالعه	---
درس	روش تجزیه فعل (جدول تشریح کامل فعل) * فلسفه حذف حروف مبانی [فرق تَنَزَّلُ و تَنْزَلُ؛ فرق تَوَفَّاهُمْ و تَوَفَّاهِم؛ فرق تَبَدَّل و تَبَدَّل؛ فرق لا تَفَرَّقُوا و لا تَتَفَرَّقُوا؛ فرق اسطاعوا و استطاعوا؛ فرق لم تَسْتَطِعْ و لم تَسْطِعْ] * بررسی تطبیقی آیاتی که یک کلمه به صورت مدغم و غیر مدغم آمده است [دو حقیقت لغوی: يَضْرَعُونَ و يَضْرَعُون؛ يَنْزَكِي و يَنْزَكِي؛ يَذْكُرُونَ؛ تَطَيَّرْنَا و إِطَيَّرْنَا]
مباحثه	طرح اول: دلیلی بر مدعای ما مبنی بر تفاوت معنایی موارد مذکور * طرح دوم: فعالیت مقایسه‌ای در آیات قرآن حکیم * طرح سوم: مجموعه‌ای از شواهد قرآنی و روایی برای معانی پر کاربرد ابواب ثلاثی مزید

۳۹۸

آشنایی با بزرگان (قسمت چهارم): میر سید شریف جرجانی

www.ketaboo.ir